СКЛАДНІСТЬ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У МЕХАНІЗМІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

КОВАЛЬ Марія - доцент кафедри міжнародного та кримінального права, к.ю.н., доцент Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0003-1830-7003
УДК 343.9
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.16

У статті досліджуються проблеми встановлення причинно-наслідкових зв'язків у контексті механізму дорожньо-транспортних пригод (ДТП). Аналізується специфіка складності таких зв'язків через багатофакторність ситуацій, що передують аваріям, і взаємодію різних елементів транспортної системи.

Розглянуто ключові чинники, які впливають на виникнення ДТП, зокрема: технічний стан транспортних засобів, людський фактор, стан дорожньої інфраструктури, погодні умови та взаємодія між учасниками дорожнього руху. Окрему увагу приділено ролі суб'єктивних (поведінкових) та об'єктивних (технічних) чинників у створенні небезпечної ситуації на дорозі.

Обґрунтовано, що причинний зв'язок у ДТП часто має комплексний характер, де кілька чинників одночасно впливають на розвиток події. Наголошується на необхідності міждисциплінарного підходу до аналізу таких зв'язків, що включає використання експертних методик, судово-автотехнічних досліджень і сучасних технологій моделювання.

У результаті дослідження зроблено висновок про важливість чіткого визначення причинно-наслідкового зв'язку для юридичної оцінки ситуації, розробки ефективних заходів безпеки та попередження ДТП у майбутньому.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, причинно-наслідковий зв'язок, людський фактор, транспортна система, експертний аналіз.

Постановка проблеми

Аналіз причинно-наслідкових зв'язків у механізмі дорожньо-транспортних пригод (ДТП) є однією з найбільш складних і дискусійних проблем у сферах правозастосування, безпеки дорожнього руху та судової експертизи. ДТП виникають унаслідок дії комплексу факторів, серед яких технічний стан транспортних засобів, поведінка водіїв, стан дорожньої інфраструктури, погодні умови та зовнішні обставини. Ця багатофакторність створює труднощі у встановленні причинно-наслідкового зв'язку між діями чи бездіяльністю учасників дорожнього руху та наслідками аварії. Відсутність єдиного підходу до аналізу причинно-наслідкових зв'язків у ДТП значно ускладнює розробку ефективних заходів профілактики аварій та підвищення рівня безпеки дорожнього руху. Вирішення цієї проблеми вимагає системного, міждисциплінарного підходу, який включає правовий, технічний, психологічний та інженерний аналіз.

Метою статті є детальний аналіз причинно-наслідкового зв'язку в механізмі дорожньо-транспортних пригод.

Виклад основного матеріалу дослідження

Виявлення та вивчення причин дорожньо-транспортних пригод дає змогу встановити, чому порушується взаємодія в системі «людина-транспортний засіб-дорога», чим спричинені нещасні випадки на дорогах і

що потрібно зробити для того, щоб не опинитися винуватцем або жертвою ДТП. Зробити це досить складно. По-перше, тому що причин, які призводять до нещасних випадків на дорогах, безліч. Виключивши одну або кілька з них, можна упустити інші. По-друге, у дорожньому русі беруть участь водії, пішоходи та інші суб'єкти, дії яких впливають на його безпеку. Нарешті, крім безпосередніх причин, кожну ДТП супроводжує ціла низка чинників (умов), які нерідко виступають своєрідними каталізаторами, що прискорюють несприятливий розвиток події.

Складність причинно-наслідкових зв'язків у механізмі дорожньо-транспортних пригод не слід перебільшувати, але необхідно підкреслити, що ДТП зазвичай виникають під впливом комплексу чинників і умов, які нерідко і сприймаються як причини. Розмежування чинників і умов (з одного боку) і причин пригод (з іншого боку) відносне. Це, однак, не означає, що між причинами та умовами немає жодної відмінності.

Виявлення факторів і умов, їх систематизація, визначення ступеня впливу на механізм дорожньо-транспортної пригоди мають важливе значення.

Вивчення антигромадських явищ, зокрема й різних видів протиправної поведінки, переслідує, зрештою, практичну мету: розробити, а потім здійснити такі науково обґрунтовані заходи, що сприяли б успішному наступу на ці негативні соціальні явища, зменшили б їхню поширеність, ліквідували б найнебезпечніші їхні форми, а відтак поступово звели б ці явища нанівець. До системи кримінологічної детермінації входять детермінанти: причини та умови [1].

Причини – це явища, що породжують, продукують інші явища – наслідки. У кримінології під причиною (причинами) злочинності розуміється явище (сукупність явищ), що породжує злочинність як наслідок.

Причини злочинності можна розділити на:

причини злочинності об'єктивні, тобто конкретні суперечності в суспільному бутті, в економічних і соціальних відносинах людей, труднощі та недоліки, які породжують антигромадську мотивацію і поведінку у злочинця;

причини злочинності суб'єктивні, тобто певні елементи соціальної психології, що виявляються у спотворених потребах, інтересах, цілях, мотивах, моральних цінностях і правосвідомості осіб, які вчиняють правопорушення [2].

Другим, після причини, видом детермінант є умови; їхній зв'язок із причиною та наслідком називається детермінацією, обумовленням. Це різноманітні чинники, які сприяють, створюють можливість виникнення причини, що породжує наслідок. Їхня дія на наслідок опосередкована причиною. На відміну від причини, умови не містять тих потенційних сил, якими володіє причина для відтворення наслідку. Але вони забезпечують появу і дію (прояв) причини. Вони виступають каталізатором в активізації цих процесів. Без умов, без взаємодії їх із причиною остання або не з'явиться, або не діятиме. За наявності ж одних тільки умов можливість появи наслідку не перетворюється на дійсність [3].

До об'єктивних чинників можна віднести обставини, які не залежать від волі та свідомості суб'єкта [4]. До їх числа входять економічні, соціальні відносини, політичні та правові інститути, матеріальна культура суспільства, демографічні процеси.

Організація боротьби зі злочинністю неможлива без глибокого вивчення сукупності умов, що впливають на неї. При цьому особливого значення набувають ті умови, які впливають на людину, у нашому випадку – знижують надійність водіїв.

Автотранспортні кримінальні правопорушення неможливі без дорожнього руху, для якого завжди мають важливе значення реальні умови, об'єктивна обстановка, у якій він протікає. Стан транспортного засобу і дороги, наявність засобів регулювання та інформації, дії інших учасників руху – ці та ціла низка інших обставин можуть вирішальним чином позначитися на процесі дорожнього руху. Вони становлять об'єктивні причини та умови, яким має відповідати режим руху (його напрямок, швидкість тощо). Режим руху ніколи не може бути байдужим до цих причин та умов, а отже, останні,

усвою чергу, не можуть займати нейтрального становища стосовно процесу дорожнього руху.

Сучасна дорога не може забезпечити рух автомобіля наосліп, без поворотів і перестроювань, без прискорення і уповільнення, без вибору необхідного режиму та іншого реагування на мінливу обстановку. Точно так само, хоч би яким сучасним був автомобіль, він потребує управління з урахуванням ситуації, її осмислення та дій у відповідь.

Зрештою, вирішення цих завдань зводиться до водія, до його дій, до управління технікою. Це й визначає значення суб'єктивних причин у забезпеченні безпеки дорожнього руху та його взаємодії з об'єктивними умовами, у яких цей рух здійснюється.

І тут необхідно наголосити на другій особливості об'єктивних причин та умов, якими супроводжується дорожній рух і які є його неодмінними атрибутами, – це їхня постійна зміна. За всієї удаваної одноманітності дорожньої обстановки вона постійно оновлюється, змінюється. Не можна зупинити або повернути дорожню ситуацію, яка постійно видозмінюється. Ця обставина визначає специфічність і динамізм походження кожного окремо взятого автотранспортного кримінального правопорушення й аварійності в цілому. Зміна обстановки вимагає постійної уваги з боку водія і внесення ним необхідних коректив у параметри руху з урахуванням змін, що відбуваються.

Невідповідність параметрів руху реальним умовам призводить до виникнення екстремальних ситуацій і може спричинити автотранспортні кримінальні правопорушення.

Ще одна специфічна риса об'єктивних умов автотранспортних кримінальних правопорушень – різнохарактерність, мінливість, мінливість джерел небезпеки.

Так, дорожні умови та обладнання доріг, згідно зі статистикою (хоча фактично значно частіше) впливають на 8% пригод і дуже різні як за ступенем конкретизації, так і за своїм можливим походженням. Наприклад, стан дороги, іменований «слизьке покриття», можливий або внаслідок особливостей асфальту, або внаслідок атмосферних явищ (дощ, ожеледь тощо). Поряд із такими абсолютно конкретними причинами, як погана видимість через пил, відсутність розмітки проїжджої частини, покриття з вибоїнами тощо, зазначають і відносно певні поняття – «неправильне розташування зупинок», невідповідність переїзду вимогам, які ставлять перед собою, тощо.

Різнохарактерність причин і чинників, пов'язаних з дорожніми умовами і зі станом транспортних засобів, призводить до того, що в одній тій самій дорожньо-транспортній пригоді вони можуть проявлятися як окремо, так і в різних поєднаннях. Так, занос транспортного засобу, що спричинив пригоду, міг бути спричинений тим, що дорога одночасно була нерівною і слизькою, а, крім того, гальма в автомобіля були не відрегульовані і водій допустив перевищення швидкості.

Таким чином, причини дорожньо-транспортних пригод та умови, що їм сприяють, можна визначити як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників (обставин), які суперечать громадській безпеці та пов'язані з виникненням небезпечної ситуації, соціально-психологічними дефектами особи правопорушника, соціально-правовими та організаційно-технічними недоліками.

Література

1. Городецький І. М., Мазур І. Б., Городецька Н. Г., Березовецький А. П. Вплив обставин на формування небезпечних ситуацій аграрного виробництва. Вісник Львівського національного аграрного університету: агроінженерні дослідження. 2017. № 21. С. 162–166.

2. Jurgilewicz M. Bezpieczeństwo samochodów a badania techniczne pojazdów. Вісник Національного транспортного університету. 2014. Вип. 30. С. 389–397.

3. Шевцов С. О. Критерії визначення моменту виникнення небезпеки для руху у різних дорожньо-транспортних ситуаціях. Вісник ОНДІСЕ. 2018. No3. С. 90–94.

4. Гаврилюк С.В. Юридичні помилки: поняття, класифікація, причини виникнення та шляхи подолання (усунення). Часопис Київського університету права. №1. 2021. С. 60-65.

COMPLEXITY OF CAUSE AND EFFECT RELATIONSHIPS IN THE MECHANISM OF ROAD ACCIDENTS

The article investigates the problems of establishing cause-and-effect relationships in the context of the mechanism of road traffic accidents (RTAs). The specifics of the complexity of such relationships are analyzed due to the multifactorial nature of the situations preceding accidents and the interaction of various elements of the transport system.

The key factors that influence the occurrence of road accidents are considered, in particular: the technical condition of vehicles, the human factor, the state of road infrastructure, weather conditions and interaction between road users. Special attention is paid to the role of subjective (behavioral) and objective (technical) factors in creating a dangerous situation on the road.

It is substantiated that the causal relationship in road accidents is often complex, where several factors simultaneously affect the development of the event. The author emphasizes the need for an interdisciplinary approach to the analysis of such relationships, which includes the use of expert methods, forensic automotive research and modern modeling technologies.

As a result of the study, the author concludes that it is important to clearly define the causal relationship for the legal assessment of the situation, development of effective safety measures and prevention of road accidents in the future.

Keywords: road traffic accident, causal relationship, human factor, transport system, expert analysis.